

Доступ дітей до правосуддя в Україні

Аналітичний огляд

Право дитини на доступ до правосуддя забезпечує захист прав у випадку їх порушення або загрози таких порушень. Забезпечення реального доступу дітей до правосуддя залишається важливим завданням як у періоди стабільності, і особливо в умовах воєнного конфлікту, масового переміщення населення та соціальних трансформацій, адже впливає на віру у права та їхню практичну реалізацію, сприяє зміцненню загальної культури поваги до прав людини.

На основі попередніх напрацювань Комітету ООН з прав дитини[1], доступ дітей до правосуддя – це можливість дитини реалізувати свої права та інтереси через справедливі, безпечні, чутливі до віку й потреб механізми правового захисту, як на національному, так і на міжнародному рівнях. При цьому доступ до правосуддя не обмежується судовим рівнем, а також включає ефективні засоби позасудового захисту прав дитини та доступ до відповідної правової інформації.

Цей аналітичний огляд узагальнює основні характеристики доступу дітей до правосуддя в Україні. Документ не має на меті оглянути детально кожну програму, процедуру чи процес – натомість нашою задачею було описати основні виклики, які можуть створювати перешкоди у доступі дітей до правосуддя на національному рівні.

Авторки:

Поліна Кликова, Яна Совик, Ілаха Гахраманова, Марта Змисла.

Дизайн:

Володимир Мордаков

(с) ГО «Стаття 3». Аналітичний огляд «Доступ дітей до правосуддя в Україні». Червень 2025.

1. UN. General comments and recommendations. Draft general comment No. 27. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/draft-general-comment-no-27-childrens-right-access>

ЗМІСТ

Розділ 1. Доступ дітей до інформації про їхні права С.3-9

- 1.1. Інформування про права дитини як національний пріоритет.
- 1.2. Формування знань з права в рамках загальнообов'язкової освіти.
- 1.3. Інформування, що здійснюється державними та недержавними організаціями, онлайн та наживо.
- 1.4. Доступ до правової інформації для дітей з інвалідністю.
- 1.5. Новий зміст правопросвітницької роботи в умовах війни.

Рекомендації

Розділ 2. Загальний огляд системи захисту прав дитини в Україні С.10-18

- 2.1. Основні Суб'єкти Захисту Прав Дитини Та Їх Взаємодія.
- 2.2. Діяльність національних інституцій з прав людини, органів опіки та піклування, судів
- 2.3. Суб'єктність дитини у системі правничої допомоги: з якого віку і куди може звернутись дитина?
- 2.4. Врахування думки дитини на адміністративному рівні та у судових справах
- 2.5. Проблематика доступу до правосуддя у закритих чи малих громадах та закладах

Рекомендації

Розділ 3. Захист прав дитини у суді С.19-27

- 3.1. Судова Система Та Строки Розгляду Справ
- 3.2. Правосуддя дружнє до дитини: статус імплементації
- 3.3. З'ясування думки дитини: особливості процедури. Проведення допиту дитини
- 3.4. Право на захист та особливості залучення адвоката для захисту прав дитини
- 3.5. Залучення психологів до судових проваджень за участю дітей
- 3.6. Проблематика заміни законного представника

Рекомендації

Розділ 4. Механізми позасудового захисту прав дитини С.28-34

- 4.1. Звернення Громадян
- 4.2. Нотаріат
- 4.3. Вирішення спорів через соціальні послуги
- 4.3.1 Медіація
- 4.4. БПД
- 4.5. Громадські об'єднання

Рекомендації

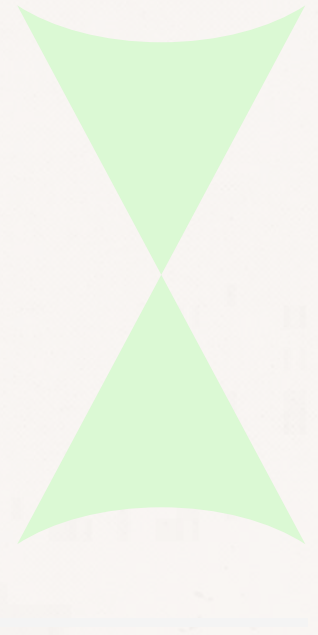

Підсумки та рекомендації С.35-39

Розділ 1. Доступ дітей до інформації про їхні права

Доступ до правової інформації для дітей є однією з передумов реалізації їхніх прав. У цьому огляді розглядаються основні можливості та обмеження в інформуванні дітей про їхні права в Україні, зокрема через державні стратегії, шкільні програми, онлайн та офлайн-ініціативи державних і недержавних організацій. Окрема увага приділяється доступу до інформації, пов'язаної із правовими ризиками в умовах війни.

1.1. Інформування про права дитини як національний пріоритет

Останній Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини в Україні діяв у 2018-2021 роках та не містив компоненту, спрямованого на розширення обізнаності дітей про свої права та способи їх захисту[2]; оновлений план дій не приймався.

Наразі в Україні діє Національна стратегія у сфері прав людини, що містить стратегічний напрямок “§ 18. Забезпечення прав дитини”, яким визначено проблему “низький рівень обізнаності дітей щодо своїх прав, можливості отримання допомоги та захисту” та очікуваний результат “підвищено обізнаність населення про права дитини, механізми їх реалізації та захисту”, разом з цим, відповідних завдань, спрямованих на досягнення цілі, та основних показників не визначено. Натомість стратегічний напрямок “§ 27. Підвищення рівня обізнаності у сфері прав людини” має компонент правопросвітництва, без спеціальної уваги на права дитини[3].

Відповідний план дій щодо реалізації стратегії у 2021-2023 роках містив захід “95. Проведення інформаційно-просвітницької роботи щодо прав і свобод людини, механізмів їх реалізації, захисту та відновлення” з очікуваним показником “охоплено інформаційно-просвітницькою роботою щонайменше 50000 осіб” при тому, що населення України на момент складання плану становило 42 мільйони. Фактичні охопоти становили понад 100 000 на рік, однак ці інформування не стосуються прав дитини[4].

2. Указ Президента України від 24.03.2021 "Про Національну стратегію у сфері прав людини". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>

3. КМУ. Постанова № 453 "Про затвердження Державної соціальної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2021 року". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#Text>

4. Міністерство Юстиції України. Аналітичні звіти про стан виконання Національної стратегії у сфері прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/analitichni-zviti-pro-stan-vikonannya-natsionalnoi-strategii-u-sferi-prav-lyudini>

План дій для реалізації національної стратегії у сфері прав людини на період від 2023 року не приймався.

Включення компонентів правопросвіти, самореалізації та інтеграції молоді до Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021–2025 роки свідчить про визнання на рівні державної політики важливості формування правової спроможності молоді, зокрема вразливих категорій.

Програмою передбачено інформаційно-просвітницькі кампанії та підвищення компетентностей, зокрема правової грамотності, починаючи з віку 14 років[5].

Хоча окремі державні стратегії та програми визнають важливість підвищення обізнаності у сфері прав людини, зокрема для молоді, інформування саме дітей про їхні права не визначено як пріоритет на рівні діючих національних зобов'язань.

1.2. Формування знань з права в рамках загальнообов'язкової освіти

Державна політика у сфері освіти зосереджена на принципах та засадах формування поваги до прав і свобод людини, демократії та виховання патріотизму ([частина 6 Закону України “Про освіту”](#))[6].

З аналізу [освітніх програм](#), розроблених Міністерством освіти і науки України[7], можна побачити сформований системний підхід до громадянської освіти та правової просвіти дітей, який охоплює всі етапи шкільного навчання — від початкової до старшої школи.

5. КМУ. Постанова № 579 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>

6. ВРУ. ЗУ «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

7. Міністерство освіти і науки України. Освітні програми. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi>

На етапі молодшої школи (**1-4 класи**) головним інструментом просвітництва є природнича, громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна освітні галузі, метою вивчення яких є засвоєння компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя. Цей етап є етико-ціннісним за своєю природою, оскільки закладає основу для подальшого усвідомлення правових і громадянських механізмів.

У середній школі (**5-9 класи**) вводиться окремий предмет "Громадянська освіта", який має цілеспрямовану мету — сформувати в учнів громадянські компетентності, здатність: відстоювати свої права; брати участь у суспільному житті; усвідомлювати роль держави та демократії; розвивати відповідальне ставлення до прав і обов'язків.

Окрім того, в 9 класі запроваджується предмет "Основи правознавства", метою вивчення якого є надання учням/ученицям основ правових знань, виховання поваги до гідності людини та права.

У старших класах (**10-11**) предмет "Громадянська освіта" акцентується на: участі в суспільному житті; побудові громадянської відповідальності; розвитку соціальних навичок, комунікації, толерантності; критичному осмисленні держави, влади, прав. Також на профільному рівні викладається предмет "Правознавство" для формування системного уявлення про право та державу та розвитку правової та соціальної грамотності школярів, толерантності, комунікабельності, здатності до активної участі в житті суспільства.

У закладах позашкільної освіти функціонують різноманітні, у тому числі правопросвітницькі, гуртки, секції, клуби[8]. Зокрема, на базах палаців дітей та юнацтва, при клубах за місцем проживання тощо.

Попри формальну наявність у навчальних програмах окремих курсів, пов'язаних із правом та громадянською освітою, система правопросвітництва дітей в Україні залишається фрагментарною. Основною проблемою є відсутність обов'язкової кваліфікаційної вимоги для викладачів правознавства. Часто ці уроки ведуть вчителі історії або суспільствознавства, які не мають юридичної освіти. Це може суттєво впливати на глибину, точність і якість подачі матеріалу, особливо в темах, які стосуються юридичних правових механізмів захисту прав.

Крім того, скасування державної підсумкової атестації (ДПА) з правознавства[9] зменшило формальну вагу цього предмета в очах учнів, а подекуди й педагогів. Засвоєння знань часто залежить від особистої добросовісності вчителя та зацікавленості школярів, а не від системної освітньої політики держави.

8. ВРУ. ЗУ «Про позашкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#top>

9. ВРУ. ЗУ "Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2025 року". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4034-20#Text>

1.3. Інформування, що здійснюється державними та недержавними організаціями, онлайн та наживо

“Правопросвітництво - комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня правової свідомості, культури та освіченості осіб, які перебувають під юрисдикцією України, у тому числі розповсюдження інформації про захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, виконання їх обов’язків, роз’яснення щодо порядку надання безоплатної правничої допомоги та доступу до неї”.

пп.5 п.1. статті 1 ЗУ «Про безоплатну правничу допомогу»

Згідно зі статтею 17 цього ж закону, на центри БПД покладається функція правопросвітництва. Така робота здійснюється в цифровому просторі, а також наживо:

- ✓ на платформі [WikiLegalAid\[10\]](#) , що ведеться Безоплатною правничою допомогою (далі - БПД),
- ✓ у приймальнях БПД[11].

Інформація про права дитини поширюється також на сайтах, у соціальних мережах та в освітніх кампаніях інших державних та недержавних суб’єктів, зокрема:

- ✓ на ресурсах [Уповноваженого ВРУ з прав людини](#),
- ✓ на ресурсах [Міністерства юстиції України](#),
- ✓ на веб-ресурсі про права дитини [childrenrights.info](#),
- ✓ “[Уроки справедливості](#)” , розроблені суддею Кравчуком Володимиром за підтримки USAID,
- ✓ та інші.

Незважаючи на наявність значної кількості джерел правової інформації для дітей, як у цифровому, так і у фізичному просторах, її осяжність та доступність залишаються нерівномірними. Хоч такі ресурси є вільними для використання (не потребують оплати зі сторони користувачів), вони не завжди відомі для самих дітей, а також не всі з них адаптовані до вікових особливостей дітей. Доступність матеріалів для дітей з особливостями розвитку та дітей, представників національних спільнот, розглядаємо далі.

10. БПД. Довідково-інформаційна платформа правових консультацій.URL: <https://bit.ly/4eC6jF7>

11. БПД. Діти мають право отримати юридичні послуги безоплатно.URL: <https://legalaid.gov.ua/kliyantam/chy-mayu-ya-pravo-na-bezoplatnu-vtorynnu-pravovu-dopomogu/dityam/>

1.4. Доступ до правової інформації для дітей з інвалідністю

На сьогодні в Україні поширення правової інформації для дітей з інвалідністю не пріоритизується.

Значною проблемою є недостатність адаптованих правових інформаційних матеріалів з урахуванням їхніх індивідуально-психологічних особливостей, зокрема для дітей з сенсорними або інтелектуальними порушеннями- таких як тексти шрифтом Брайля, відео з сурдоперекладом, озвучені версії матеріалів або контент у форматі легкої мови.

Недостатня координація між установами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та правозахисними структурами, а також недостатня кількість фахівців, які навчені працювати з дітьми з нейросенсорними або іншими особливостями розвитку, можуть також ускладнювати доступ до правової інформації.

На сьогоднішній день центри надання безоплатної правової допомоги [впроваджують](#) [12] можливість отримання правової допомоги у перекладі жестовою мовою для осіб з порушенням слуху, проте така послуга перебуває на стадії розвитку і ще недостатньо інформації про її адаптованість на надання правничої допомоги саме дітям.

Інформаційні ресурси для батьків та фахівців щодо надання правової інформації щодо реалізації прав дітей з інвалідністю.

Існують деякі адаптовані матеріали для батьків та фахівців, які працюють з дітьми з інвалідністю. Наприклад: →

Брошура [“Набута інвалідність дитини. Поради батькам і фахівцям”](#), розроблена ЮНІСЕФ та Центром “Джерело”.

Брошура [“Порядок оформлення інвалідності для дитини”](#) була розроблена Благодійним фондом “Право на захист”.

Освітній портал [“На Урок”](#) містить посилання на матеріали, які включають адаптовані матеріали та інструменти для інклюзивного навчання.

1.5. Новий зміст правопросвітницької роботи в умовах війни

В умовах повномасштабної війни, коли представники держави-агресора залучають підлітків до протиправної діяльності на користь РФ, актуалізувалась потреба у проведенні правопросвітницьких заходів, якими пояснюють дітям правові наслідки дій.

Опис проблеми

Відповідно до Ухвали Подільського районного суду міста Кропивницького у справі [№405/6556/24](#) від 07.02.2025 у жовтні 2024 року неповнолітня особа під час листування в месенджері Telegram отримав від користувача (акаунт, який використовують співробітники ФСБ РФ) пропозицію за винагороду здійснити диверсії — підпали важливих об'єктів у м. Кропивницький та Кіровоградській області.

12. БПД. Вади слуху не обмежують право на якісні послуги. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/vady-sluhu-ne-obmezhuuyt-pravo-na-yakisni-poslugy/>

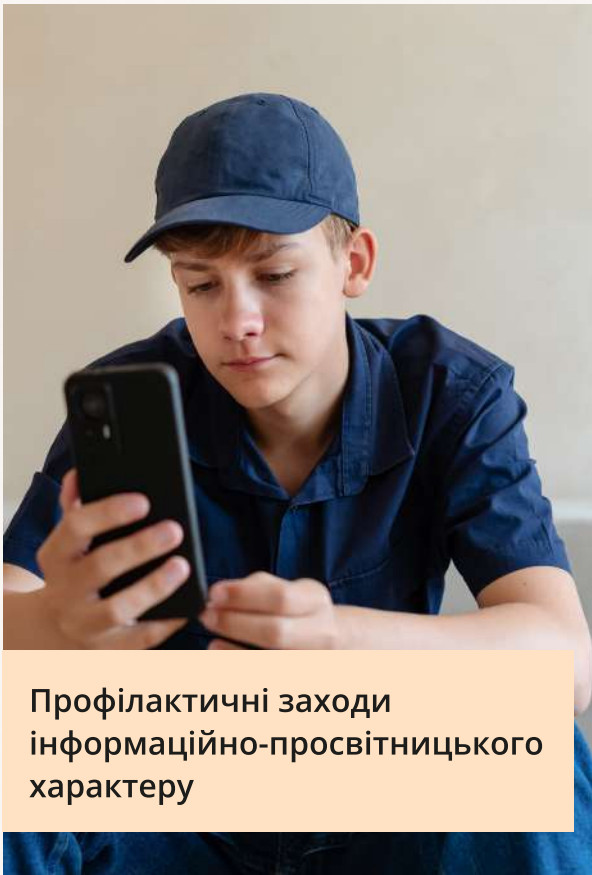
Опис проблеми

Неповнолітня особа погодилася та залучила до реалізації злочинного плану свого неповнолітнього знайомого. Дії обох мали на меті ослаблення держави шляхом підпалів об'єктів народногосподарського та оборонного значення. Підлітків звинуватили у вчиненні диверсії, перешкоджанні діяльності Збройних Сил України, а також у навмисному пошкодженні майна та об'єктів енергетичної інфраструктури.

За даними [Служби безпеки України](#) протягом 2024 року було затримано понад 450 осіб, які здійснювали підпали на території України за вказівкою російських кураторів[13].

Діючи для України міжнародні правові норми забороняють залучення осіб до 18 років до участі у збройних конфліктах ([другий факультативний протокол до Конвенції про права дитини](#)). Національне законодавство ([статті 30 Закону України “Про охорону дитинства”](#)) також відзначає заборону вербування дітей до участі у воєнних дій, а також дій, пов'язаних із поваленням державної влади.

Однак вчинення дитиною описаних злочинів (таких як підпал військових автомобілів, передача даних розвідці рф тощо) передбачає пряму кримінальну відповідальність дитини (відповідно до віку кримінальної відповідальності), хоч однією з тактик агентів рф є переконування, що “ти неповнолітній, тобі за це нічого не буде”.

Профілактичні заходи інформаційно-просвітницького характеру

У навчальних закладах України проводиться просвітницька робота з дітьми щодо безпеки, у тому числі в контексті загроз, пов'язаних із війною, зокрема вербуванням з боку рф. Ця діяльність реалізується через низку підходів, адаптованих до віку дітей і специфіки воєнного стану.

Навчальні заклади отримують інструкції, буклети, відео та презентації, створені державними структурами та неурядовими організаціями (наприклад, у межах [спільної програми “Безпечна школа”](#), яку впроваджують Міністерство освіти і науки та Міністерство внутрішніх справ, підготовлено рекомендації для батьків і педагогів з метою захисту підлітків від вербування з боку держави-агресора)[14].

Таким чином, в умовах війни діти отримують знання не тільки з мінної безпеки та дій під час повітряних тривог, а й інформаційно-освітні матеріали, спрямовані попередити їхню залученість до воєнних дій і пов'язаних із цим злочинів. Проблема переривання освітнього процесу та освітніх втрат[15] може бути перешкодою в ефективному донесенні цієї інформації. Разом з цим, ця практика є прикладом швидкого та гнучкого реагування на зростаючі виклики міжнародного збройного конфлікту.

13. Служба безпеки України. СБУ проводить інформкампанію «Спали» ФСБшника» для протидії вербуванню молоді спецслужбами рф. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-provodyt-informkampaniiu-spaly-fsbshnyka-dlia-protydii-verbuvanniu-molodi-spetssluzhbamy-rf-video>

14. Міністерство освіти і науки України. Як розпізнати ознаки вербування. URL: <https://bit.ly/4kSYIE9>

15. Освітній омбудсмен України. Як освітні втрати вплинуть на економіку України. 10.06.2022. URL: <https://eo.gov.ua/yak-osvitni-vtraty-vplynut-na-ekonomiku-ukrainy/2022/06/10/>

Рекомендації

Визнати поширення правової обізнаності та правової культури дітей державним пріоритетом, забезпечити системне фінансування та контроль за досягненням цілей у сфері інформування дітей про їхні права.

Приділити увагу якості навчання дітей правам людини та правам дитини у шкільних програмах. Розробити та впровадити альтернативний сучасний онлайн-курс із прав дитини (наприклад, на базі платформи "Всеукраїнська школа онлайн"), що буде доступний для всіх учнів незалежно від місця проживання, рівня підготовки педагогів чи ситуації в школі.

Підтримувати розвиток і поширення ініціатив, що забезпечують доступ дітей до якісної правової інформації в цифровому й фізичному форматах. Забезпечити адаптацію таких матеріалів під вікові, мовні, освітні, культурні та інші особливості дітей.

Підготувати та поширювати правові інформаційні матеріали, адаптовані для дітей з інвалідністю, зокрема у форматах легкої мови, відео з сурдоперекладом та шрифтом Брайля.

Залучати дітей до розробки правопросвітницьких матеріалів відповідно до кращих практик забезпечення участі дітей.

Розділ 2. Загальний огляд системи захисту прав дитини в Україні

2.1. Основні суб'єкти захисту прав дитини та їх взаємодія

В Україні існує інституційна система захисту прав дитини. До такої системи належать як суб'єкти у сфері публічного адміністрування (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, уповноважені органи національної поліції України, органи опіки та піклування, спеціалізовані установи з надання безоплатної правової допомоги, суди, органи прокуратури, органи з питань пробації тощо), а також так і суб'єкти громадського сектору, які надають роз'яснювальну, інформаційну, юридичну та іншу підтримку у сфері захисту прав дітей.

Діти мають право звертатися за захистом своїх прав незалежно від віку, а також можуть самостійно отримати первинну правову допомогу. Водночас, доступ до вторинної правової допомоги (зокрема, представництва в суді) можливий лише через їхніх законних представників. Починаючи з 14 років, дитина має право самостійно звертатися до суду з питань, що стосуються її сімейних прав. Однак у більшості ситуацій, захист прав здійснюється через законних представників.

Позасудовий захист прав дитини в Україні здійснюється через різноманітні механізми, що охоплюють як звернення до установ, органів державної влади та місцевого самоврядування, так і взаємодію з неурядовими організаціями, медіаторами, нотаріусами та іншими суб'єктами (детальніше - у розділі 3.2). Судовий захист передбачає безпосереднє звернення до суду (детальніше - у розділі 3.1).

Як відбувається взаємодія між різними суб'єктами, коли потрібно вести випадок дитини?

Стандартизованого нормативно-правового документа, який би врегульовував взаємодію між усіма суб'єктами, які беруть участь у захисті прав дітей у різних життєвих ситуаціях немає. Перебуваючи у контакті із законом, дитина може проходити через систему правових, адміністративних, соціальних та інших послуг.

Для дитини, якій потрібно пройти через систему, не передбачено однієї людини, яка б супроводжувала її нею через всі системи та процедури (окрім її законного представника, для якого часто кожна з систем є новою і може бути незрозумілою).

Перебуваючи у контакті із законом, дитина може потребувати як правничої допомоги (що надається через БПД, приватних адвокатів тощо), так і залучення інших фахівців, зокрема:

- ✓ Служби у справах дітей ініціюють оцінку безпеки дитини та оцінку потреб її та її сім'ї, приймають рішення про втручання (у т.ч. вилучення дитини)[16], [17].
- ✓ Центри соціальних служб, фахівці соціальних послуг у громадах та/або надавачі соціальних послуг на базі НУО, - надають відповідні соціальні послуги, спрямовані на подолання складних життєвих обставин[18].

Координація роботи цих фахівців, окрім як на базі центрів Барнахус[19], не передбачена.

На практиці це означає, що дитина та її родина часто взаємодіють із кількома окремими органами, без участі однієї особи, яка має повноваження супроводжувати дитину крізь систему, координувати ведення випадку дитини як в правовому сенсі, так і з точки зору надання соціальних послуг. Така структура ускладнює надання цілісної допомоги, заснованої на найкращих інтересах дитини, і перешкоджає реалізації міждисциплінарного підходу, рекомендованого міжнародними стандартами.

Реалізація міжвідомчої взаємодії у випадках, які стосуються прав дитини

Зрозуміло, що одна служба/організація/установа/фахівець чи фахівчиня не можуть врахувати всі потреби, особливості та інтереси дітей. Тому комплексну підтримку можна забезпечити завдяки міжвідомчій взаємодії, що вдало реалізовується у певних сферах державної політики.

В Україні існують нормативно-правові акти, які в окремих випадках регулюють взаємодію між суб'єктами системи захисту дітей. Це є важливим кроком до надання більш комплексної підтримки, проте такі документи не передбачають призначення єдиного кейс-менеджера для дитини та не охоплюють усі ситуації, коли дитина перебуває у контакті, а тим більше — у конфлікті із законом.

16. КМУ. Постанова №585 "Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>

17. КМУ. Постанова №866 "Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>

18. (ЗУ про ср та соц посл).

19. Barnahus Network. The Barnahus Quality Standards. URL: <https://barnahus.eu/about/who-we-are/>

Приклади регулювання та реалізації міжвідомчої взаємодії для захисту прав дитини:

Постанова КМУ від 01.06.2020 року за №585 “Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах”. Ця постанова визначає механізм взаємодії суб’єктів під час виявлення дітей у складних життєвих ситуаціях та повідомлення випадку до ССД та НПУ з подальшим наданням соціальних послуг	Постанова КМУ від 22.08.2018 року № 658 “Про затвердження Порядку взаємодії суб’єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі”. Визначає координацію дій для реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до відповідальності.
Проект “Підтримка реформи Кращого догляду у Волинській області шляхом посилення соціальних послуг та системи догляду за дітьми”. У документі вказується: хто за що відповідальний, у якій послідовності потрібно діяти, кому, коли і яку інформацію передати тощо.	Методологія центрів “Барнахус”[20] та відповідний міжвідомчий Порядок реалізації пілотного проекту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус) визначаються ролі та визначають координатора міждисциплінарної команди[21].

Однак наразі не впроваджено міжвідомчих НПА, що регулювали б комплексну допомогу іншим категоріям дітей у контакті із законом. Приклади

- ✓ дитину повертають до України після батьківського викрадення, випадок не ведеться через систему соціальних послуг;
- ✓ діти, які перебувають у конфлікті із законом, можуть бути на обліку в ювенальній поліції чи центрах пробації, однак не отримують соціальних послуг, необхідних для подолання складних життєвих обставин;
- ✓ діти, які знаходяться під альтернативною опікою і перебувають під соціальним супроводом, не завжди мають доступ до правничої допомоги, зокрема від системи безоплатної правової допомоги.

20. Barnahus Network. The Barnahus Quality Standards. URL.: <https://barnahus.eu/about/who-we-are/>

21. Наказ Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров’я України від 26 липня 2024 року № 2218/5/180/523/352-Н/1306 “Про затвердження Порядку реалізації пілотного проекту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус)”. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1151-24#Text>

2.2. Діяльність національних інституцій з прав людини, органів опіки та піклування, судів

Роль національних інституцій з прав людини

Станом на червень 2025 в Україні діє два офіси з повноваженнями омбудсманів для розгляду справ, пов'язаних із порушенням прав людини.

Уповноважений ВРУ - щодо порушень прав людини (на основі ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»)

Освітній омбудсмен - щодо порушень прав учасників освітнього процесу (Постанова КМУ №491 "Деякі питання освітнього омбудсмена" від 06 червня 2018 року)

У повноваженнях національних інституцій з прав людини - розглядати скарги на порушення прав, здійснювати моніторинг їх прав і сприяти захисту.

Детальніше про формат і можливість звернення до них розкривається на С.29.

Роль органів опіки та піклування у захисті прав дитини

Органи опіки та піклування, служби у справах дітей, залучаються до захисту прав дитини як на адміністративному, так і на судовому рівнях.

Поза судом, ООП відповідальні за захист прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також за захист прав дітей у специфічних випадках [22].

У судових справах ООП можуть залучатись як законні представники дитини, або як третя сторона.

«Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду, крім рішень, що стосуються відібрання дитини без позбавлення батьківських прав»

(стаття 19 та 170 СКУ)

ООП можуть приймати такі рішення:

- щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї (ст 158 СКУ)
- Спір між матір'ю та батьком щодо місця проживання малолітньої дитини (ст 161 СКУ)
- відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав (при безпосередній загрозі для життя або здоров'я дитини (ст 170 СКУ)
- дозволу на вчинення правочинів щодо транспортних засобів та нерухомого майна неповнолітніх (ст 32 ЦКУ)
- пов'язані із захистом прав дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-сиріт.

Суд може залучити органи опіки та піклування як законних представників дитини у разі, коли:

- немає інших законних представників (батьків, усиновлювачів) ([частина 2 статті 44 Кримінального процесуального кодексу України](#))
- якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє ([частина 4 статті 44 КПКУ](#))
- в судовій справі законний представник сам є стороною конфлікту або підозрюється у порушенні прав дитини ([стаття 9 Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству"](#))

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей мають право:

- представляти у разі необхідності інтереси дітей в судах, у їх відносинах з підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності;

(ЗУ «[Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей](#)»)

У ситуаціях, які загрожують безпеці та виживанню дитини, служби у справах дітей координують зусилля для проведення оцінки рівня безпеки дитини, оцінки потреб дитини та її сім' у послугах, забезпечують інше втручання з метою захисту дитини.

Суди

Детальніше захист прав дитини у суді розглядається у розділі 3.

В Україні немає спеціалізованих дитячих (ювенальних) суддів, однак існує спеціалізація по роботі з дітьми для суддів та прокурорів. ЦПК та КПК визначають спеціальні порядки ведення справ, пов'язаних із залученням дітей до досудових та судових проваджень.

2.3. Суб'єктність дитини у системі правничої допомоги: з якого віку і куди може звернутись дитина?

“Діти мають право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, медіа та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення”.

(аб.2 ст 9. ЗУ «Про охорону дитинства»)

В Україні діти мають право звертатися за захистом своїх прав незалежно від віку, а також можуть самостійно отримати первинну правову допомогу. Однак коли постає потреба судового захисту, передбачається обов'язкове залучення законного представника дитини. **А саме:**

до 14 років

через законних представників

з 14 до 17 років

через законних представників, окрім питань:

з 14 років

діти мають право самостійно звернутися по правничу допомогу **лише** з деяких питань, таких як: захисту прав та інтересів у зв'язку з неналежним батьківським вихованням; позбавлення батьківських прав; визнання батьківства; скасування усиновлення чи визнання усиновлення недійсним; неповнолітні батьки — щодо захисту прав та інтересів своєї дитини.

з 16 років

дитина має право ініціювати питання щодо: надання права на шлюб, розірвання шлюбу, визнання шлюбу недійсним, надання повної цивільної дієздатності.

Отже, національне законодавство містить положення, яке дозволяє дітям з 14 років звертатися по вторинну правничу допомогу у деяких питаннях. Однак залишаються ситуації, коли дитина не може реалізувати це право без участі батьків або інших дорослих. Наприклад, у ситуації, коли дитина повідомляє про насильство з боку батьків і звертається до служби у справах дітей, але їй відмовляють у прийнятті заяви, механізмів самостійного подальшого доступу до правничої допомоги фактично не передбачено. Це створює ситуації, у яких дитина може залишитися без захисту.

2.4. Врахування думки дитини на адміністративному рівні та у судових справах

Дитина має право на висловлення своєї думки з усіх питань, що впливають на її життя, і на врахування цієї думки відповідно до віку та рівня розвитку[23].

Важливо відзначити, що участь дитини у прийнятті рішень, що стосуються її життя, не означає зміни віку її дієздатності та, відповідно, відповідальності. Врахування думки дитини не означає прийняття рішення, що тотожне її словам, однак це визнання суб'єктності дитини у реалізації її прав; зокрема, незалежно від рішення, їй має бути пояснено, як враховано її думку. Словам дитини (а у випадку, якщо дитина не може висловлюватись словами, наприклад, через малий вік чи особливості розвитку - невербальним проявам) має надаватись належна увага[24].

В Україні, як і в інших країнах, передбачена участь дитини як на адміністративному рівні, так і в судових процесах.

Разом з цим, деякі питання вимагають обов'язкової участі дитини, яка досягла відповідного віку (наприклад, вирішувати з ким із батьків проживати, надавати згоду на зміну імені або на усиновлення[25]). Щодо інших питань, на практиці забезпечення участі дитини часто упускається.

Такий обов'язок приймати рішення на основі згоди дитини інколи плутають із правом дитини на участь в такому аспекті, що дитину не залучають до прийняття інших рішень. Однак хоч обов'язкова згода дитини є формою її участі, не кожна участь дитини у прийнятті рішень передбачає рішення відповідно до думки дитини.

У кримінальному провадженні участь дитини передбачена як у статусі підозрюваної, так і потерпілої чи свідка. Проте можливість дитини бути почутою у безпечний, підтримуючий і зрозумілий спосіб залишається викликом для національної системи правосуддя (детальніше - у розділі 3).

23. Конвенція ООН про права дитини, стаття 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

24. UN Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard/

25. статті 148, 160, 218 СКУ

2.5. Проблематика доступу до правосуддя у закритих чи малих громадах та закладах

Діти, які проживають у закритих середовищах (такі як інтернати, колонії, чи навіть малі громади) мають обмежений доступ до правничої допомоги, а інколи їхні звернення можуть мати небезпечні для них наслідки.

Приклад 1. Малі громади

15-річна дівчина скаржиться, що її бабуса, яка є її законною опікункою, не виконує своїх обов'язків, зловживає алкоголем і чинить домашнє насильство. У таких випадках місцева служба у справах дітей має провести оцінку безпеки та ризиків для дитини й розглянути можливість альтернативного влаштування. Проте в невеликих сільських громадах ці функції часто виконує староста або голова громади, який (як у цьому випадку) є родичем і має тісні зв'язки з бабусею.

Приклад 2. Інтернатні заклади

До інтернату приїхали місцеві депутати та їхні представники, щоб поспілкуватися з дітьми. Вони не просто зробили кілька фото — вони справді цікавилися життям дітей і їхніми проблемами. Діти розповіли депутатам, як поведяться з ними вихователі, як карають, обмежують у їжі. Депутати були стурбовані й переказали ці слова директору інтернату. Директор, у свою чергу, повідомив вихователям. Після цього вихователі знову покарали дітей.

Обидва приклади демонструють потребу у безпечному доступі до правової допомоги для дітей у закритих середовищах.

Рекомендації

Запровадити механізм призначення спеціаліста, відповідального за міжвідомчий супровід дитини, який координуватиме взаємодію між установами та допомагатиме дитині та її законним представникам орієнтуватися у системі захисту.

Провести поглиблений аналіз ситуацій, що стосуються захисту прав дитини, у яких відсутня міжвідомча взаємодія, та на його основі узгодити нормативно-правове регулювання та методичні рекомендації, які визначають алгоритм взаємодії між суб'єктами системи захисту прав дитини.

Забезпечити для дітей незалежний доступ до правничої допомоги у випадках, коли законний представник не може або не бажає діяти в інтересах дитини — незалежно від віку дитини.

Забезпечити механізми врахування думки дитини в адміністративних і судових процедурах у широкому розумінні права дитини на участь, що не обмежується обов'язковою згодою у визначених законом випадках.

Також розробити та впровадити методичні рекомендації та навчання, що пояснюють імплементацію права дитини на участь.

Розвивати механізми безпечного і конфіденційного звернення дітей по правову допомогу (наприклад, чат-боти, онлайн-форми, гарячі лінії), які дозволяють повідомляти про порушення без загрози викриття або покарання.

Розділ 3. Захист прав дитини у суді

3.1. Судова система та строки розгляду справ

Справи, до яких залучені діти, переважно розглядаються у загальних судах (в рамках кримінальних та цивільних проваджень). При цьому в Україні немає окремих ювенальних судів, які працюють виключно зі справами, які стосуються малолітніх та неповнолітніх. Діти відвідують загальні приміщення суду.

Судовий розгляд та процесуальні дії за участі дітей мають відбуватися у найкоротші строки, з дотриманням принципів невідкладності та забезпечення найкращих інтересів дитини.

Так, у справі «М. та М. проти Хорватії» (рішення від 3 вересня 2015 року, заява № 10161/13) ЄСПЛ підкреслив необхідність дотримання пріоритетності та негайності в розгляді справ стосовно дітей. Суд дійшов висновку, що як право матері, так і право дитини на повагу до сімейного життя було порушене через тривалий характер провадження стосовно опіки, що є порушенням ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Національне законодавство також вимагає від судових органів дотримання розумних строків та невідкладності розгляду справ, пов'язаних із дітьми.

ЦПКУ	КПКУ
Підготовче провадження: протягом 60 днів з дня відкриття провадження у справі (ч. 3 ст. 189)	кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи або щодо кримінального правопорушення, вчиненого стосовно малолітньої або неповнолітньої особи, має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово. (ч. 4 ст. 28)
Розгляд справи по суті: не пізніше ніж через 60 днів з дня відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 310)	

Попри встановлених строків та вимог щодо розгляду справи щодо дітей у найкоротші строки, у практиці поширені є ситуації, коли такі строки не дотримуються, а сам розгляд справи розтягується на тривалий час. Зазвичай, це пов'язано із неявкою сторін, заявлення клопотань про відкладення судових засідань на інший календарний день, поширеними "схемами" затягування справи за допомогою таких інструментів як вступ у справу нового адвоката, необхідності повторно ознайомитись із матеріалами справи, зловживання правом на захист тощо.

Причиною тривалих розглядів справ є також й те, що судова система є завантажена справами, що зумовлює навантаженість на суддів та неможливість забезпечити швидкий розгляд справ.

Дистанційні судові засідання

Норми ЦПК України та КПК України передбачають можливість учаснику справи брати участь в судових засіданнях в режимі відеоконференції. Така участь можлива з приміщення суду або відбуватися поза межами приміщення суду. Наведена процесуальна можливість особливо актуальна у справах, де беруть участь діти.

Оскільки, по-перше, у випадку ситуацій, коли судовий процес відбувається поза межами місця проживання дитини, остання може взяти участь у територіально найближчому суді, який знаходиться біля її місця проживання. У випадку, якщо дитина перебуває за кордоном, чи в іншому місці, де немає безпосереднього доступу до суду, то така може вийти в судове засідання підключившись за допомогою власних технічних засобів.

Вважаємо, що така практика усуває бар'єри у доступі до правосуддя, особливо тоді, коли в судовий процес залучені діти.

Однак, на практиці, часто виникають труднощі із технічним записом. До прикладу, поганий звук, погана якість зображення, переривання через поганий Інтернет, складнощі у налаштуванні технічних пристроїв

3.2. Правосуддя дружнє до дитини: статус імплементації

У справі [“R.B. v. Estonia”](#) Європейський суд з прав людини наголосив на важливості побудови системи правосуддя, яка охоплює дітей, на основі принципів, відмінних від тих, що застосовуються до дорослих.

Правосуддя дружнє до дитини - система правосуддя, яка гарантує повагу та реалізацію прав дітей, які перебувають у контакті із законом незалежно від їх процесуального статусу.

Забезпечення найкращих інтересів дітей є одним із міжнародних стандартів. Широкий перелік міжнародних стандартів викладено в Керівних принципах щодо правосуддя, дружнього до дітей, ухвалених Комітетом міністрів Ради Європи в 2010 році.

[Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей](#), передбачають, що Держави-члени повинні гарантувати ефективне здійснення прав дітей, щоб їхні найкращі інтереси мали першочергову увагу у всьому, що стосується або зачіпає їхні інтереси. Україна поступово реалізує політику спрямовану на правосуддя дружнє до дитини.

Так, 01.06.2023 року Офісом Генерального прокурора затверджено наказ [«Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність»](#), який передбачає запровадження пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність у кількох областях України.

Окрім цього, 28.11.2024 року [за ініціативою Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду та Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН \(ЮНІСЕФ\) в Україні та ГО “ВГЦ “Волонтер”» відбулася реалізації пілотного проєкту щодо запровадження спеціалізації суддів у справах сім’ї та дітей.](#)

Як відомо, для реалізації цього пілотного проекту відібрано модельні суди, де буде передусім запроваджено спеціалізацію суддів з розгляду спорів, що виникають із сімейних правовідносин у цивільних справах.

Окрім цього, на сьогодні в Україні започатковано єдині стандарти підготовки фахівців у сфері правосуддя щодо дітей, які розроблені на виконання плану заходів із реалізації [Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року](#), затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. №1335-р, та схвалені Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх 15 червня 2021 року.

Тема дитино-центрованого правосуддя[26] ще не набула поширення в національній політиці та практиці.

3.3. З'ясування думки дитини: особливості процедури. Проведення допиту дитини

Дитина може бути учасником у різних судових провадженнях. До прикладу, брати участь в цивільному процесі або кримінальному. Невід'ємним етапом участі дитини в судовому процесі є заслуховування її думки, що має відбуватися з урахуванням інтересів самої дитини. Практичний гайдів, рекомендацій чи державних стандартів до цього не розроблено. І, на практиці, заслуховування думки дитини може відбуватись із порушенням процесу: дитині не пояснюють ситуацію та її роль, підштовхують до того, що потрібно сказати у суді, не пояснюють, як буде врахована її думка та які правові наслідки рішення суду.

Основним способом для отримання судом інформації від дитини у справах, пов'язаних з її життям є допит. Допит дітей в цивільному процесі, як і в кримінальному має свої особливості та є по суті тотожним по своїй процедурі.

Так, серед особливостей такого допиту є:

- ✓ допит малолітніх свідків і, за розсудом суду, неповнолітніх свідків проводиться в присутності батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі, або представників органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей (ст. 226 КПК України, ст. 232 ЦПК України)
- ✓ свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуючий роз'яснює обов'язок про необхідність давати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги (ч. 3 ст. 226 КПК України, ч. 2 ст. 232 ЦПК України)
- ✓ свідкам, які досягли шістнадцятирічного віку, головуючий роз'яснює обов'язок про необхідність давати правдиві показання, попереджає про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і приводить до присяги (ст. 226 КПК України, ст. 232 КПК України).

Допит дітей має відбуватися з урахуванням її вікових та психологічних особливостей, незалежно від процесуального статусу дитини, а також в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини. В Україні такі допити, в тому числі із залученням психологів, проводяться на базах “Зелених кімнат” та “Барнахусів”.

КПК. Стаття 225. Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні

1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Для дітей, які мають статус потерпілих та свідків у кримінальних справах, особливо від злочинів проти статевої свободи та недоторканості, є критично важливим мінімізувати кількість допитів, в ідеалі - до одного, щоб дозволити дитині проходити реабілітацію, а не переживати травматичний досвід знову і знову від контакту із судом, захисником підозрюваного та самим підозрюваним.

Щоб забезпечити якнайскоріше виведення дитини-потерпілої із кримінального процесу, використовують ст. 225 КПК, щоб провести допит в рамках судового засідання ще на стадії досудового розслідування.

Проте, наразі практика застосування ст. 225 КПК України, яка дає процесуальну можливість мінімізувати кількість допитів не набула ще широкого застосування, що вбачається з аналізу рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень України. Як вбачається, практика обґрунтування клопотань про травмуючий вплив пережитої події, необхідність мінімізації допитів, зважаючи на вік та стан здоров'я свідка чи потерпілої особи не завжди сприймається судом як такі обставини, що зумовлюють допит у порядку ст. 225 КПК України. Тому, варто розглядати можливість про внесення змін в Кодекс щодо удосконалення процедури допиту дітей.

3.4. Право на захист та особливості залучення адвоката для захисту прав дитини

Однією із гарантій доступу до правосуддя є доступність безоплатної правничої допомоги. Відповідно до ЗУ [«Про безоплатну правничу допомогу»](#) діти мають право на отримання безоплатної правничої допомоги, що включає захист, представництво, та складання документів процесуального характеру.

На практиці, Центри надання безоплатної правової допомоги видають доручення для адвокатів щодо залученості їх у справи, де діти перебувають у статусі потерпілих, свідків, підозрюваних чи обвинувачених.

Варто відмітити, що адвокати, в тому числі ті, які працюють у системі БПД *не мають спеціалізації по роботі із різними категоріями справ*. Тому, адвокат/ка, який/яка працює, до прикладу, з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з хуліганством, може також отримувати доручення по роботі, до прикладу, із справами, пов'язаним із сексуальним насильством.

Тому, коли ми публічно говоримо про спеціалізацію слідчих, суддів, прокурорів по роботі з дітьми, то не менш важливим є також адвокація та запровадження спеціалізації для адвокатів, у тому числі тих, які працюють у системі БПД.

Адвокат дитини є важливим для доступу дітей до правосуддя.

Однак КПК передбачає обов'язкове залучення адвоката для підозрюваних та обвинувачених; для дітей у статусі потерпілих та свідків участь адвоката не є обов'язковою, а залучити адвоката самостійно не завжди є можливість. Коли роль захисника дитини переводиться на її законного представника (який/яка не спеціалізується на судовій системі і, в ситуаціях тиску системи, адвоката підозрюваного та за інших обставин, може бути схильним вийти з кримінального процесу) процесуальні права дитини можуть обмежуватись або навіть порушуватись. Адже законні представники дитини найчастіше самі потребують юридичної допомоги у такому процесі.

Коли ж дітям призначено адвоката, розкриваються інші труднощі.

Наразі не існує єдиного підходу до знайомства адвоката з дитиною, опитування та фіксації стратегії захисту, роз'яснення прав та подальших дій по справі. Зокрема, [наказом МЮУ від 25.02.2014 року №386/5](#) затверджено стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі. Наведені стандарти містять Додаток 1, який являє собою протокол першого побачення з клієнтом. З аналізу цього Документа вбачається, що його зміст зводиться виключно до питань, пов'язаних із анкетними даними та відомостями, які стосуються повнолітніх осіб.

Наразі не існує стандартизованого опитувальника, який би використовували адвокати, які працюють із дітьми для знайомства, роз'яснення прав та обов'язків, фіксації погодженої стратегії захисту тощо.

Дитина має бути обізнаною про те, що її очікує в судовому процесі, який алгоритм її участі, якими правами вона наділена. Однак, часто роз'яснення зводиться до формального підходу, коли про права озвучуються за допомогою юридичною термінології, що не несе за собою такої мети, яка переслідується законодавцем.

3.5. Залучення психологів до судових проваджень за участю дітей

Коли дитина стає учасником будь-якої судової справи, вкрай важливо створити середовище, дружнє до дитини — зокрема через залучення психологів, які покликані мінімізувати травматичний вплив процесуальних дій, підтримувати дитину в ході процесу та створити для неї безпечну атмосферу.

У кримінальних справах передбачено спеціальний [Порядок реалізації пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх і неповнолітніх осіб через регіональні/міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги](#), затверджений 07.02.2023, яким регулюється участь психологів через систему безоплатної правничої допомоги. Для цього створено Реєстр фахівців, які пройшли конкурсний відбір. Психологи залучаються не тільки для емоційної підтримки дитини, а й допомагають слідству та суду отримати повнішу та коректну інформацію, адже вони перефразовують деякі, а інколи всі, питання, що подаються сторонами. Така участь спрямована на зниження ризику травматизації та віктимізації дітей у межах кримінального процесу.

У цивільних справах (наприклад, у сімейних спорах) залучення психологів також є актуальним, однак законодавство не передбачає окремого реєстру чи чіткої процедури. Психологів залучають за клопотанням сторін, і вони можуть виступати як свідки або спеціалісти, які надають висновки (наприклад, про психоемоційний стан дитини) для дослідження у суді. Однак дитину у процесі допитів вони не підтримують

3.6. Проблематика заміни законного представника

Наявність законного представника дитини покликана забезпечити додаткові гарантії дитині. Разом з тим, трапляються ситуації, коли законні представники діють всупереч інтересам дитини.

До прикладу, коли один із законних представників вчинив злочин по відношенню до дитини, а інший стає на його бік та діє всупереч інтересам самої дитини як потерпілої.

Бувають навіть парадоксальні ситуації, коли особа є законним представником дитини, хоча безпосередньо є кривдником, попри те, що підозри в провадженні ще не винесено.

Коли інтереси законного представника суперечать інтересам дитини, передбачено можливість його замінити.

Заміна законного представника у кримінальному судочинстві

КПК. Стаття 44. Законний представник підозрюваного, обвинуваченого

...

4. У разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим з числа осіб, зазначених у частині другій цієї статті.

Стаття 44 КПК України передбачає можливість заміни законного представника підозрюваного, обвинуваченого. Однак для потерпілої дитини (в т.ч. в рамках статті 59, Законний представник потерпілого, КПК) норми про заміну представника немає.

За аналогією може застосовуватись наведена стаття.

Як показує практика, то заміна законного представника переважно відбувається на представника органу опіки та піклування. При заміні законного представника слід заслуховувати думку дитини, що також зумовлює необхідність врегулювати це питання на законодавчому рівні.

Заміна законного представника у цивільному судочинстві

ЦПК. Стаття 63. Призначення або заміна законного представника судом

...

3. У разі якщо законний представник не має права вести справу в суді з підстав, встановлених законом, суд за поданням органу опіки та піклування замінює законного представника.

4. Суд може призначити або замінити законного представника за клопотанням малолітньої або неповнолітньої особи, якщо це відповідає її інтересам.

...

Тобто, суд зможе вирішити питання про заміну законного представника лише у разі надходження відповідного клопотання від органу опіки і піклування або дитини.

Припускаємо, що така ситуація не цілком відповідає інтересам дитини, оскільки по суті дитина стає залежна від органу опіки та піклування, який нерідко не бере участі у судових засіданнях, подає клопотання про розгляд справ за відсутності, а відтак не може повноцінно оцінити ситуацію, яка має місце в судовому процесі щодо дитини. З іншої сторони, дитина може бути не обізнана щодо її права заявити клопотання про заміну законного представника, у випадку, якщо такий діє всупереч її інтересам.

Рекомендації

Сприяти розвитку навчальних програм для всіх категорій фахівців, які працюють з дітьми у судових справах, із фокусом на дитино-орієнтований підхід. Заохочувати міжвідомчу співпрацю та розробку єдиних підходів у підготовці таких фахівців.

Забезпечити технічні умови для дистанційної участі дітей у судових засіданнях: якісний звук, зображення, стабільний зв'язок. Призначити відповідальну особу за технічну підтримку дистанційних слухань.

Розвиваючи правосуддя, дружнє до дитини, звернути увагу на впровадження дитино-центрованого підходу, що передбачає активну участь дітей у формуванні політик, процедур та середовищ, у яких вони залучені до судових процесів.

Забезпечити належну підготовку фахівців, які залучаються до процесу допиту, шляхом проведення обов'язкових навчань щодо особливостей комунікації з дітьми та стандартів дитино-орієнтованого правосуддя.

Підтримати застосування положень статті 225 КПК України з метою мінімізації кількості допитів дитини у статусі свідка або потерпілого. Сприяти організації таких допитів у безпечному середовищі за участю психолога.

Сприяти створенню ресурсів для спеціалізації адвокатів, які працюють із дітьми, включно з навчальними програмами та методичними матеріалами. Заохочувати розробку стандартів взаємодії адвоката з дитиною.

Сприяти залученню адвокатів для дітей, які мають статус свідка або потерпілого у кримінальних провадженнях.

На основі аналізу міжнародного досвіду розробити механізми залучення психологів до цивільного судочинства, зокрема у сімейних справах, - для оцінки емоційного стану дитини та надання їй підтримки під час провадження, її коректного опитування та врахування її інтересів.

Встановити процедуру, яка дозволить учасникам відповідного провадження, зокрема, адвокатам або іншим фахівцям, подавати клопотання в інтересах дитини, зокрема вимагати заміни законного представника, коли є докази конфлікту інтересів або коли дії законного представника суперечать інтересам дитини.

Розділ 4. Механізми позасудового захисту прав дитини.

Як зазначали на с.15, діти мають право звертатись за захистом своїх прав на основі ч.2 статті 9 ЗУ ["Про охорону дитинства"](#) до найрізноманітніших суб'єктів.

Цей розділ присвячено аналізу основних позасудових механізмів захисту прав дитини в Україні.

4.1. Звернення громадян

Надає громадянам участь в управлінні державними і громадськими справами, у тому числі для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення (наприклад, звернення з клопотанням про облаштування дитячого майданчика до державної адміністрації; або скарга на управління соціального захисту в МінСоц).

Строк розгляду:

У справах, що не потребують додаткового вивчення - **15 днів**; основний строк - **1 місяць**.

В окремих випадках можливий подовжений термін розгляду.

Оплата:

безоплатно.

Спосіб звернення:

Письмово або усно (в тому числі через електронну пошту, онлайн-форми, гарячі лінії).

Документи не є обов'язковими, але варто додати копії матеріалів, що підтверджують факти (фото, скріни, листи тощо).

У зверненні має бути викладено суть порушеного питання. Інші вимоги оформлення звернення описано у ЗУ [«Про звернення громадян»](#).

Чи може дитина звернутись самостійно?

Так.

Це не врегульовано напряму, але з огляду на ст. 9 ЗУ "Про охорону дитинства" та п.3 ст.7 ЗУ "Про звернення громадян" (а саме: "Забороняється відмова в прийнятті та розгляді звернення з посиланням на політичні погляди, партійну належність, стать, **вік**, віросповідання, національність громадянина, незнання мови звернення") - діти можуть подавати такі звернення.

Чи є можливість анонімного/конфіденційного звернення?

Ні. У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина.

Є й інші, особливі, процедури захисту прав в рамках звернення громадян, що також передбачають можливість звернутися дітям без забезпечення анонімності звернення. Серед них:

* Звернення до офісів омбудсманів, уповноважених з прав людини

В Україні станом на травень 2025 діє два офіси з повноваженнями омбудсманів для розгляду справ, пов'язаних із порушенням прав людини.

Уповноважений ВРУ - щодо порушень прав людини (на основі ЗУ [«Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»](#))

Освітній омбудсмен - щодо порушень прав учасників освітнього процесу ([Постанова КМУ №491](#) "Деякі питання освітнього омбудсмена" від 06 червня 2018 року).

Такі скарги подаються у письмовій формі протягом року після виявлення порушення. Зазначається суть питання, докази порушення, вимоги щодо поновлення порушеного права.

На сайті міститься інформація про вимоги до звернення, які скеровуються до Уповноваженого. Припускаємо, що дитина в силу свого віку без допомоги дорослих ефективно не зможе подати таке звернення та повідомити про ймовірні порушення своїх прав. Варто розробити шаблон звернення, перейшовши на який, дитина зможе заповнити інформацію, яка стосується порушення її прав.

* Звернення до органів опіки та піклування (ООП), служб у справах дітей (ССД)

Відповідно до ЦКУ, СКУ, [Постанови КМУ №866 "Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини"](#).

Відповідні рішення приймаються ООП, координацію діяльності з захисту прав дитини здійснюють ССД.

ООП залучаються в питаннях щодо:

- ✓ розв'язання спорів між батьками щодо виховання дитини, спори щодо імені дитини, місця її проживання, здійснюватися контроль за цільовим витрачанням аліментів,
- ✓ у питаннях захисту житлових та інших майнових прав дітей (наприклад, надання дозволу на зняття дитини з реєстрації місця проживання або дозволу на правочин щодо транспортних засобів),
- ✓ здійснюють захист прав дітей, які залишились без батьківського піклування та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування,

* Звернення у випадках загрози життю та здоров'ю дитини до служб у справах дітей, поліції чи інших суб'єктів соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Якщо отримано повідомлення про ймовірне жорстоке поводження з дитиною – воно розглядається протягом доби. За відсутності ознак життю та здоров'ю – 3 дні на повідомлення органу соц захисту та 5 днів на організацію оцінки потреб у соціальних послугах. [27].

4.2. Нотаріат

Для посвідчення правочинів за відсутності спору у їх визнанні (наприклад, дозвіл на перетин кордону другим з батьків; спадкування; ін).

Оплата:

платно.

Спосіб звернення:

Особисто до нотаріуса, з документами, що посвідчують особу та права, стосовно яких очікується нотаріальна дія.

Чи може дитина звернутись самостійно?

З 14 років в окремих випадках.

А саме: "Неповнолітня особа має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника" (п.3.7. Глави 10 Наказу МінЮст №296/5 від 22.02.2012).

В інших випадках -

"При укладенні правочину неповнолітньою особою нотаріусом виставляється заява батьків (одного з них - у разі документально підтвердженої смерті, позбавлення батьківських прав та інших описаних у законі обставин")

Чи є можливість анонімного/конфіденційного звернення?

Ні, нотаріальні дії можливі лише з ідентифікацією особи;

Конфіденційність змісту нотаріальних дій гарантується нотаріальною таємницею.

Основні пов'язані НПА:

Закон України «[Про нотаріат](#)»

[Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України](#) (Наказ Мін'юсту №296/5 від 22.02.2012 "Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України").

4.3. Вирішення спорів через соціальні послуги

Відповідно до [Наказу Мінсоцпол № 269-Н від 03.06.2024](#) затверджено два стандарти соціальних послуг, спрямованих на врегулювання конфліктів:

	Медіація	Посередництво
Умови звернення та обмеження	На підставі письмової заяви за умови перебування у складних життєвих обставинах, окрім випадків насильства, жорстокого поводження з дітьми, торгівлі людьми, кримінальних справ (між потерпілим і кривдником)	
Оплата	Платно або за рахунок бюджетних коштів	
Мета	спрямована на попередження виникнення або врегулювання наявного чи ймовірного конфлікту / спору шляхом переговорів	допомога у врегулюванні конфліктів, зокрема, сприяння у встановленні контактів між отримувачем соціальної послуги та іншими суб'єктами правовідносин
Результат	Угода	Встановлені контакти з іншими суб'єктами
Ким надається	Медіатором з відповідною підготовкою (згідно із Законом України «Про медіацію»)	Немає спеціальних вимог до надавача (це може бути соціальний працівник, юрист чи інша особа)

Відповідно до ЗУ «Про соціальні послуги», вони не надаються анонімно; конфіденційність може забезпечуватись відповідно до випадку. Умов, за яких дитина може самостійно звернутись за соціальними послугами наразі чітко невизначено.

4.3.1. Медіація

Медіація може здійснюватись поза соціальними послугами.

Альтернативне вирішення спорів із залученням нейтрального посередника як позасудова процедура врегулювання конфлікту/спору (наприклад: щодо імені дитини).

Оплата:

платно або безоплатно для клієнта (за умови оплати послуг в рамках гранту чи соціальної програми).

Спосіб звернення:

Добровільне звернення до медіатора (онлайн, письмово чи очно).

Чи може дитина звернутись самостійно?

Немає регулювання на рівні НПА. З огляду на інші норми, якщо дитина має право або зобов'язана надати згоду у певному питанні (наприклад, на зміну свого імені чи визначення, з ким з розлучених батьків проживати) - вона може бути ініціатором медіації.

Чи є можливість анонімного/конфіденційного звернення?

Анонімність - ні.

Конфіденційність забезпечується, у т.ч. «Медіатор не може бути допитаний як свідок у справі (провадженні) щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до медіації та проведення медіації».

Основні пов'язані НПА:

Закон України [«Про медіацію»](#)

4.4. БПД

Надання правничої допомоги Центрами безоплатної правничої допомоги поза судом передбачає:

- ✓ надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, складення заяв, скарг та інших документів правового характеру, крім документів процесуального характеру (на рівні первинної правничої допомоги),
- ✓ дійснення представництва інтересів осіб в державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами (на рівні вторинної правничої допомоги).

Дитина може звернутися до системи безоплатної правничої допомоги шляхом звернення у [найближчий центр](#)[28] за місцем свого проживання чи зателефонувавши до контактного центру системи БПД.

Оплата:

безоплатно.

Спосіб звернення:

Усно або письмово (письмове звернення оформляється в довільній формі).

Строк розгляду звернення: невідкладно, але не пізніше 3х робочих днів. Для деяких питань строк розгляду може бути подовжений.

Чи може дитина звернутись самостійно?

Діти за законом мають право на всі види зазначених правничих послуг.

Обмеження до віку для звернення по первинну правничу допомогу не встановлюється, однак для послуг вторинної правничої допомоги необхідна залученість законного представника (*"Звернення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги, що стосуються дітей, подаються їх законними представниками"*, п.3. ст.18 ЗУ «Про безоплатну правничу допомогу»).

Чи є можливість анонімного/конфіденційного звернення?

Ні. Зазначаються прізвище, ім'я, по батькові особи, яка потребує правничої допомоги, поштова адреса або адреса електронної пошти, а також номер засобу зв'язку (за наявності)

Основні пов'язані НПА:

ЗУ «[Про безоплатну правничу допомогу](#)»

4.5. Громадські об'єднання

Змістовна діяльність ГО (в т.ч. можливість надання послуг юридичного спрямування) визначається статутом конкретної організації. Також статутом та іншими внутрішніми документами, політиками та процедурами, визначаються умови їх надання, в т.ч. вік, з якого можна звертатись по правничу допомогу, конфіденційність та анонімність звернень. Однак якщо організація працює за методом реалізації донорських грантів, існує ризик надмірного збору та обробки персональних даних (відповідно до виставлених умов фінансування). Також, якщо подається скарга на порушення прав з боку ГО – вона розглядається в порядку ЗУ «Про звернення громадян»

Також, для захисту своїх прав та інтересів діти можуть утворювати **(з 14 років)** та бути учасниками **(з 6 років)** дитячих громадських організацій.

ЗУ "Про громадські об'єднання", ЗУ "Про основні засади молодіжної політики", ЗУ «Про звернення громадян».

Рекомендації

Посилити конфіденційність звернень і розвинути (де це доречно) можливість анонімних звернень.

Створити дружні до дитини онлайн-інструменти подання звернень — зокрема, прості форми, відеоінструкції, покрокові пояснення мовою, зрозумілою дітям.

Забезпечити підтримку при зверненні (наприклад, через спеціальних консультантів, чат-ботів або онлайн-асистентів), якщо дитина потребує допомоги у формулюванні запиту.

Підготувати і поширити інформаційні матеріали, що пояснюють, які механізми позасудового захисту існують, як ними скористатися, та які права має дитина у цьому процесі.

ПІДСУМКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Доступ дітей до інформації про їхні права

Потреби	Рекомендації
Поширення правової обізнаності та правової культури стосовно прав дитини не зафіксовано як національний пріоритет	Визнати поширення правової обізнаності та правової культури дітей державним пріоритетом, забезпечити системне фінансування та контроль за досягненням цілей у сфері інформування дітей про їхні права.
Правопросвітницькі компоненти в освіті реалізуються фрагментарно та залежать від кваліфікації педагогів, а не системної державної політики.	Приділити увагу якості навчання дітей правам людини та правам дитини у шкільних програмах. Розробити та впровадити альтернативний сучасний онлайн-курс із прав дитини (наприклад, на базі платформи "Всеукраїнська школа онлайн"), що буде доступний для всіх учнів незалежно від місця проживання, рівня підготовки педагогів чи ситуації в школі.
Попри наявність різних ресурсів про права дитини, що реалізуються державними та недержавними організаціями та ініціативами, не всі з цих матеріалів адаптовані під різні вікові групи дітей. Також, діти не завжди мають інформацію про те, де шукати та як дізнатись про свої права.	Підтримувати розвиток і поширення ініціатив, що забезпечують доступ дітей до якісної правової інформації в цифровому й фізичному форматах. Забезпечити адаптацію таких матеріалів під вікові, мовні, освітні, культурні та інші особливості дітей.
Існуючі інформаційні матеріали про права дитини для дітей рідко адаптовані до різних рівнів розвитку дітей і здебільшого не доступні у шрифті Брайля, не мають сурдоперекладу чи субтитрів (для відео).	Підготувати та поширювати правові інформаційні матеріали, адаптовані для дітей з інвалідністю, зокрема у форматах легкої мови, відео з сурдоперекладом та шрифтом Брайля. Залучати дітей до розробки правопросвітницьких матеріалів відповідно до кращих практик забезпечення участі дітей.

Система захисту прав дитини

Потреби	Рекомендації
Дитина та її родина часто взаємодіють із кількома окремими органами, без участі однієї особи, яка має повноваження супроводжувати випадок дитини в усіх пов'язаних системах (і в наданні правової допомоги, і в соціальних послугах та інших).	Запровадити механізм призначення спеціаліста, відповідального за міжвідомчий супровід дитини, який координуватиме взаємодію між установами та допомагатиме дитині та її законним представникам орієнтуватися у системі захисту.
Існує часткова міжвідомча координація, але не всі випадки дітей передбачають узгоджену взаємодію різних органів та структур. Через це деякі діти, проходячи через судову систему, не отримують соціальних послуг та підтримки; інші, отримуючи соціальний супровід, не мають правової допомоги.	Провести поглиблений аналіз ситуацій, що стосуються захисту прав дитини, у яких відсутня міжвідомча взаємодія, та на його основі узгодити нормативно-правове регулювання та методичні рекомендації, які визначають алгоритм взаємодії між суб'єктами системи захисту прав дитини.
У низці ситуацій дитина не може самостійно реалізувати своє право на правничу допомогу без участі батьків, навіть якщо саме вони є тими, хто порушив їхні права.	Забезпечити для дітей незалежний доступ до правничої допомоги у випадках, коли законний представник не може або не бажає діяти в інтересах дитини — незалежно від віку дитини.
Права дитини на участь і врахування думки не завжди реалізуються на практиці — особливо в питаннях, що не потребують обов'язкової згоди дитини.	Забезпечити механізми врахування думки дитини в адміністративних і судових процедурах у широкому розумінні права дитини на участь, що не обмежується обов'язковою згодою у визначених законом випадках. Також розробити та впровадити методичні рекомендації та навчання, що пояснюють імплементацію права дитини на участь.

Потреби	Рекомендації
Діти, які перебувають у закритих середовищах (як у закладах так і в малих громадах), не мають безпечного доступу до правової допомоги та часто ризикують зазнати тиску після звернення.	Розвивати механізми безпечного і конфіденційного звернення дітей по правову допомогу (наприклад, чат-боти, онлайн-форми, гарячі лінії), які дозволяють повідомляти про порушення без загрози викриття або покарання.

Захист прав дитини у суді

Потреби	Рекомендації
В Україні розвивається навчання для всіх категорій фахівців, які працюють з дітьми у судових справах, однак воно поки що не є обов'язковим або системним для всіх суб'єктів, часто відбувається під впливом і за фінансування міжнародних організацій.	Сприяти розвитку навчальних програм для всіх категорій фахівців, які працюють з дітьми у судових справах, із фокусом на дитино-орієнтований підхід. Заохочувати міжвідомчу співпрацю та розробку єдиних підходів у підготовці таких фахівців.
Технічні умови участі дітей у дистанційних судових засіданнях (якість звуку та зображення, переривання зв'язку) часто є неналежними.	Забезпечити технічні умови для дистанційної участі дітей у судових засіданнях: якісний звук, зображення, стабільний зв'язок. Призначити відповідальну особу за технічну підтримку дистанційних слухань.
В Україні поступово впроваджуються елементи правосуддя, дружнього до дитини, через пілотні проєкти та спеціалізацію суддів. Дитино-центрований підхід (що є новим на світовому рівні) залишається поза увагою.	Розвиваючи правосуддя, дружнє до дитини, звернути увагу на впровадження дитино-центрованого підходу, що передбачає активну участь дітей у формуванні політик, процедур та середовищ, у яких вони залучені до судових процесів.

Потреби	Рекомендації
Практика допиту дітей у суді варіюється та не завжди враховує вікові й емоційні особливості дитини; механізми мінімізації повторної травматизації не є уніфікованими.	Забезпечити належну підготовку фахівців, які залучаються до процесу допиту, шляхом проведення обов'язкових навчань щодо особливостей комунікації з дітьми та стандартів дитино-орієнтованого правосуддя. Підтримати застосування положень статті 225 КПК України з метою мінімізації кількості допитів дитини у статусі свідка або потерпілого. Сприяти організації таких допитів у безпечному середовищі за участю психолога.
В Україні відсутня спеціалізація адвокатів по роботі із справами, які стосуються дітей. Процедури взаємодії з дитиною (знайомства, надання їй інформації по справі, стратегії захисту тощо) потребують оновлення.	Сприяти створенню ресурсів для спеціалізації адвокатів, які працюють із дітьми, включно з навчальними програмами та методичними матеріалами. Заохочувати розробку стандартів взаємодії адвоката з дитиною.
Немає вимоги участі адвоката для дитини у статусі потерпілої або свідка, що обмежує захист її інтересів у складних справах	Сприяти залученню адвокатів для дітей, які мають статус свідка або потерпілого у кримінальних провадженнях.
3.5. Створено реєстр психологів для їхнього залучення до кримінальних проваджень. У цивільному судочинстві не існує чітких механізмів залучення психологів, попри потребу у підтримці дитини (особливо під час сімейних спорів) та оцінці її емоційного стану.	На основі аналізу міжнародного досвіду розробити механізми залучення психологів до цивільного судочинства, зокрема у сімейних справах, - для оцінки емоційного стану дитини та надання їй підтримки під час провадження, її коректного опитування та врахування її інтересів.

Потреби	Рекомендації
У цивільному судочинстві законодавство передбачає можливість заміни законного представника лише за клопотанням дитини або органу опіки та піклування. Оскільки ООП часто не беруть участі у розгляді справи, існує потреба розширити коло осіб, які можуть клопотати про заміну законного представника.	Встановити процедуру, яка дозволить учасникам відповідного провадження, зокрема, адвокатам або іншим фахівцям, подавати клопотання в інтересах дитини, зокрема вимагати заміни законного представника, коли є докази конфлікту інтересів або коли дії законного представника суперечать інтересам дитини.

Механізми позасудового захисту прав дитини.

Потреби	Рекомендації
Механізми позасудового захисту формально доступні для звернень дітей, однак здебільшого не завжди забезпечують конфіденційність, і тим більше, анонімність, звернень, а також найчастіше не мають адаптованих для дітей описів і процедур подачі.	Посилити конфіденційність звернень і розвинути (де це доречно) можливість анонімних звернень. Створити дружні до дитини онлайн-інструменти подання звернень — зокрема, прості форми, відеоінструкції, покрокові пояснення мовою, зрозумілою дітям. Забезпечити підтримку при зверненні (наприклад, через спеціальних консультантів, чат-ботів або онлайн-асистентів), якщо дитина потребує допомоги у формулюванні запиту. Підготувати і поширити інформаційні матеріали, що пояснюють, які механізми позасудового захисту існують, як ними скористатися, та які права має дитина у цьому процесі.